

ZAPISNIK

sa prve zajedničke sjednice Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje i Odbora za prosvjetu, nauku, kulturu i sport, koja je održana 3. marta 2015. godine

Sjednica je počela u 10 sati.

Sjednicom je predsjedavala mr Branka Tanasijević, predsjednica Odbora za prosvjetu, nauku, kulturu i sport.

Sjednici su prisustvovali mr Branka Tanasijević, predsjednica Odbora za prosvjetu, nauku, kulturu i sport, Zoran Jelić, predsjednik Odbora za zdravstvo rad i socijalno staranje, dr Radosav Nišavić, zamjenik predsjednice Odbora za prosvjetu, nauku, kulturu i sport, kao i članovi dva odbora: Srđan Perić, doc. dr Draginja Vuksanović, Saša Pešić, Andrija Popović, Milan Knežević, Rešid Adrović, Zorica Kovačević, Neven Gošović, Emilo Labudović i Janko Vučinić.

Članovi dva odbora doc. dr Srđa Popović, prof. dr Jelisava Kalezić, doc. dr Branka Bošnjak, dr Halil Duković, Neven Gošović, prim. dr Izet Bralić, dr Radovan Asanović, dr Jasmin Sutović bili su opravdano odsutni.

Osim članova Odbora, sjednici su prisustvovali Bendžamin Perks, šef predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori, Maja Kovačević, savjetnica za obrazovanje u kancelariji UNICEF-a u Crnoj Gori, Marija Manojlović, savjetnica za socijalna pitanja u kancelariji UNICEF-a u Crnoj Gori, Vesna Vučurović, pomoćnica ministra prosvjete - sektor za predškolsko i osnovno obrazovanje i vaspitanje i obrazovanje lica sa smetnjama u razvoju, Mira Dašić, pomoćnica ministra zdravlja, Slavica Luburić, direktorica vrtića "Ljubica Popović", Nataša Tomović, direktorica vrtića "Đina Vrbica", Svetlana Sobilj, samostalna savjetnica u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Nataša Komnenić, predstavnica skupštinskog projekta Demokratske radionice "Barbara Pramer" i pomoćnica generalnog sekretara Skupštine Crne Gore, Slavica Karadžić i Milica Nikolić, predstavnice skupštinskog projekta Demokratske radionice "Barbara Pramer".

Predsjednica Odbora za prosvjetu, nauku, kulturu i sport mr Branka Tanasijević konstatovala je da je prisutna većina poslanika oba odbora, da postoji kvorum za rad i punovažno odlučivanje i otvorila sjednicu.

Za sjednicu je predložen sljedeći

DNEVNI RED

- 1. Značaj ulaganja u rano obrazovanje djece**
 - Predstavljanje Studija o ulaganju u rano obrazovanje djece koju je publikovao UNICEF u Crnoj Gori u saradnji sa Ministarstvom prosvjete.

Nakon što su se članovi oba odbora izjasnili o dnevnom redu, prisutnima se obratio Zoran Jelić, predsjednik Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje koji je u svom kratkom izlaganju izrazio zadovoljstvo što će se na ovoj sjednici raspravljati na temu značaja ulaganja u rano obrazovanje.

Predsjednica Odbora za prosvjetu, nauku, kulturu i sport mr Branka Tanasijević je uvodnim izlaganjem otvorila temu. Ona je istakla da svako ulaganje u kvalitetno rano obrazovanje ima svoj značaj i smisao, jer su prve godine života presudne za formiranje crta ličnosti, tj. karaktera koji će se ispoljavati i rukovoditi životom u odrasloj dobi. Predsjednica Odbora mr Tanasijević je istakla da se kroz rano učenje podstiče razvoj vještina, vrijednosti, sposobnosti i ličnih karakteristika, koje predstavljaju značajnu osnovu za dalji razvoj i napredovanje djeteta. Kognitivne vještine, kao što su pisanje, saopštavanje stava, pamćenje i slično su bitan ali ne i jedini faktor koji determinišu napredovanje i uspjeh u životu. Pored ovih, istakla je ona, u predškolskom uzrastu se razvijaju i različite nekognitivne vještine, kao što su: socijalnost, komunikativnost, radoznalost, marljivost, motivacija, samodisciplina, samopoštovanje, optimizam, odlučnost, takmičarski duh odnosno borbenost, vještina suočavanja sa porazom i neuspjehom, smisao za boravak i rad u grupi, odnosno razvijaju se emocionalna i socijalna inteligencija. Predsjednica Odbora mr Branka Tanasijević je navela da je za rano učenje od najvećeg značaja upravo porodični ambijent koji predstavlja optimalnu sredinu za postizanje duhovnog i mentalnog zdravlja i ravnoteže, što je posebno važno jer su roditelji za djecu prvi i najvažniji modeli za identifikaciju. U tom smislu, kada roditelji nešto čine, djeca to shvataju kao jedini način da se nešto uradi, te na taj način stiču navike, usvajaju kriterijume vrijednosti, procjenjuju svijet u kome žive i oblikuju svoj karakter. Dakle, djeca u svojoj kući uče da vole, odnosno ne vole svoju buduću kuću. Osim toga, predsjednica Odbora je navela da djeca kojoj roditelji posvećuju svoje vrijeme osjećaju da su voljena pa samim tim i srećnija i zaštićenija od ostale djece. Međutim, kada roditelj nema dovoljno vremena za svoju djecu, propustiće trenutke u kojima oni diskretno upućuju apel za pomoć. Predsjednica Odbora je naglasila da je preduslov uspješnog roditeljstva i uspješne djece zapravo vrijeme koje roditelji posvete djeci i pomoć kada im je ona potrebna. Takođe, ona je istakla da je naročito važno da djeca u ranom uzrastu znaju da su istinski prihvaćena, željena i vrednovana, te da ona djeca koja se ne podižu u takvoj porodici često kasnije u odrastanju imaju problema sa ponašanjem i ulaze u rizik od socijalne patologije, maloljetničke delinkvencije i slično. Kada dijete kroz roditeljsku ljubav, pažnju i podršku nauči da se osjeća vrijednim, gotovo je isključeno da će nedaće zrelog doba uništiti njegov duh. Takva djeca, istakla je predsjednica Odbora, će ući u zrelost ne samo sa izgrađenim osjećajem sopstvene vrijednosti i samopoštovanja, već i sa dubokom unutrašnjom sigurnošću. Pored porodice koja je bitna i presudna za pravilan rani razvoj i obrazovanje, izuzetno je važno obezbijediti i pogodnu socijalnu sredinu u kojoj dijete boravi. Stoga je toliko važan boravak djece sa vršnjacima u predškolskim ustanovama kao pozitivnom, stimulativnom i sigurnom okruženju, jer je to ambijent koji potencira značaj stvaralačkog i kreativnog učenja kroz igru, kao i značaj usvajanja osnovnih socijalnih, moralnih i drugih vrijednosti. Koliko je bitno da sva djeca predškolskog uzrasta budu obuhvaćena nekim

od predškolskih programa, potvrđuju i najnovije studije iz ove oblasti koje polaze od stava da je ulaganje u razvoj i obrazovanje u ranom uzrastu najbolja investicija za društvo i pojedinca, kao što je to navodio i Džeims Hekman, dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju. Predsjednica Odbora je istakla da je jedna od takvih studija i Studija o značaju ulaganja u rano obrazovanje u Crnoj Gori, koja je nastala kao rezultat saradnje između UNICEF-a i Ministarstva prosvjete, i pozvala šefa kancelarije UNICEF-a u Crnoj Gori da uzme riječ.

Bendžamin Perks, šef kancelarije UNICEF-a u Crnoj Gori je predstavio Studiju o ulaganju u rano obrazovanje djece u Crnoj Gori i naglasio da je studija rezultat saradnje Ministarstva prosvjete, UNICEF-a i eksperata sa Univerziteta Jejl, koji je vjerovatno najbolji akademski partner kada je ova tema u pitanju. Tri osnovna cilja ove studije bila su:

- priprema scenarija za finansiranje ranog obrazovanja kojima će se obezbijediti što širi obuhvat predškolskog pripremnog programa za djecu koja će za najviše godinu dana krenuti u školu, kao i scenarija za postepeni rast obuhvata djece uzrasta od 3-5 godina predškolskim programom, s ciljem postizanja univerzalne pokrivenosti (akcenat je bio na marginalizovanim i ugroženim grupama djece);
- obezbjeđivanje preporuka za normativne modele finansiranja usluga predškolskog obrazovanja kako bi ugrožena djeca/porodice bile uključene;
- obezbjeđivanje preporuka za optimizaciju upotrebe postojećih sredstava predškolskih ustanova u okviru dostupnog/planiranog budžeta.

Bendžamin Perks je ukazao na veliki značaj bavljenja ranim obrazovanjem, ističući da lica koja se bave predškolskim obrazovanjem djece trenutno imaju najvažniji posao u državi. On je studiju predstavio kroz prezentaciju koja se sastoji iz četiri dijela, a to su: značaj ulaganja u rano obrazovanje sa stanovišta ekonomskog, socijalnog i demokratskog razvoja; prikaz trenutne situacije u predškolskom sektoru u Crnoj Gori; modeli postizanja univerzalnog obuhvata djece predškolskim ustanovama i konkretni koraci koje je neophodno preduzeti.

U studiji se navodi da u Crnoj Gori postoji 22.000 djece između tri i šest godina, od čega je njih 11.500 upisano u predškolske ustanove, a vjerovatno manje od 10.000 djece stvarno pohađa predškolsko obrazovanje. Ovi podaci su, kako je istakao Perks, zabrinjavajući ako znamo da je razvoj mozga najveći u periodu od trudnoće do šeste godine i podrazumijeva formiranje kognitivnih i nekognitivnih funkcija mozga, receptivnih područja mozga vezanih za jezik i govor, kao i vid i sluh. Perks je naveo da smo svi svjedoci da djeca u ranom djetinjstvu, čak i prije nego što počnu govoriti, na neki započnu komunikaciju sa ostalima, te da je aktivnost njihovog mozga u tom periodu veoma živa. Osim toga, djeca do tri godine kada nauče govoriti počinju postavljati pitanja poput „Šta?“ i „Kad?“, dok u periodu poslije treće godine postavljaju pitanja poput „Kako?“ i „Zašto?“ i upravo odgovori na ta pitanja i komunikacija sa djecom određuju nivo odlučnosti u učenju, pamćenje i sve ostale stvari o kojima je pričala predsjednica Odbora. Perks je iznio podatke koji se odnose na razlike u ranom razvoju vokabulara u odnosu na društveno -ekonomski položaj roditelja. U tom smislu, Perks je

naveo da djeca koja dolaze iz sredine u kojoj roditelji i program predškolskog obrazovanja aktivno učeštvuju u odgovorima na pitanja koja djeca postavljaju imaju znatno veći vokabular od djece iz sredine u kojoj su roditelji manje edukovani o razvoju djeteta, odnosno sredine u kojoj je znatno manji procenat djece koja pohađaju predškolsku nastavu. Perks je ukazao na veliki jaz između nivoa razvijenosti vokabulara kod djece i u SAD, navodeći jasno vidljive razlike između djece uzrasta od 16 do 36 mjeseci života, koja potiču iz bogatijih porodica i djece koja potiču iz siromašnijih porodica. Naime, poslije 36 ili 48 mjeseci biva kasno da se ovako velik jaz u komunikaciji i razvijenosti vokabulara ikada prevaziđe, jer kako djeca dostižu školski uzrast, usljed nedostatka intervencije, razlike postaju sve veće i uočljivije. Dakle, ukoliko u određenoj sredini ne postoji predškolsko obrazovanje a pritom roditelji nemaju znanje o adekvatnoj komunikaciji sa djecom, veoma je vjerovatno da će djeca imati manje razvijen vokabular. Govoreći o značaju ulaganja u rano obrazovanje, Bendžamin Perks je naveo rad ekonomiste Džejsma Hekmana, koji je dobio Nobelovu nagradu za teoriju koja je potvrđena kroz istraživanje, a koja govori da se upravo najveća stopa povraćaja ulaganja odnosi na ulaganja u obrazovanje ili bilo koji drugi socijalni program. Naime, stopa povrata za svaki dolar, koji je uložen u djecu od rođenja do pete godine, je oko 17 dolara. Ovakav povraćaj investicija je posljedica dugoročnog planiranja zapošljavanja i produktivnosti, znatno manjoj zavisnosti od države, znatno manje izloženosti stvarima koje koštaju društvo, kao i predškolsko obrazovanje i dobro roditeljstvo. Stoga, najveći povraćaj investicija daje upravo ulaganje u rano djetinjstvo. Perks se osvrnuo na globalni konsenzus kada je u pitanju pohađanje predškolskog obrazovanja i značaj ulaganja u rano obrazovanje. Dokazano je da u u daljem školovanju i u zreloj dobi znatno bolje rezultate postižu lica koja su pohađala predškolsku nastavu od onih koja nijesu. UNICEF u Crnoj Gori uradio istraživanje koje sugeriše na odnos između ranog obrazovanja i postignuća učenika u daljem školovanju. U tom smislu vršena su PISA testiranja. Predmeti koje je PISA testirala su čitanje, matematika i prirodne nauke. Naime, Perks je skrenuo pažnju na podatke da djeca koja su godinu dana (ili manje) pohađala predškolske ustanove postižu bolje rezultate u uzrastu od 15 godina, od djece koja nijesu pohađala predškolsko obrazovanje. Takođe, djeca koja su pohađala predškolske ustanove više od jedne godine postižu značajno bolje rezultate u uzrastu od 15 godina i da je znatno ispred svojih vršnjaka koji nijesu pohađali predškolsko obrazovanje. Stoga je Perks istakao da to nije pravedno prema djeci koja ne pohađaju predškolsko obrazovanje i da je to pitanje koje zabrinjava. Kada je u pitanju trenutna situacija u sektoru predškolskog obrazovanja, Perks je predočio podatke do kojih se došlo i kojima se služilo prilikom izrade ove studije. On je naveo da se 52% djece upiše u vrtić u Crnoj Gori, dok svega 40% djece pohađa predškolsku ustanovu, pritom navodeći da postoji velika regionalna razlika pa, primjera radi, djeca koja su rođena u Rožajama imaju 10% manju šansu da pohađaju predškolsko obrazovanje od djece rođene u Budvi. Kada su u pitanju investicije, Perks je naveo podatke da zemlje OECD u predškolsko obrazovanje ulažu 0,5 % svog BDP-a, Srbija, koja ima znatno manji BDP od pomenutih zemalja, ulaže 0,43 %, dok Crna Gora ulaže 0,38 % svog BDP-a. Osim toga, distribucija ukupnih godišnjih troškova po djetetu u predškolskim ustanovama za 2012. godinu pokazuje da se najviše izdvaja (78,40%) za plate vaspitačima i ostalom

kadru u predškolskim ustanovama, kao i za troškove ishrane (8,60%), dok se 0,20% sredstava distribuira na obrazovanje nastavnog kadra za rad sa djecom, a svega 2,30% se izdvaja za tekuća održavanja. Perks je naglasio da je nemoguće integrisati se u ekonomiju Evropske unije (što je dugoročna vizija), a da se prethodno značajno ne unaprijedi predškolsko obrazovanje. Naime, broj djece koja pohađaju predškolsko obrazovanje u zemljama EU iznosi 95%, dok je taj broj u Crnoj Gori svega 40%. On je naveo da su investicije od 10 miliona eura u sedam novih vrtića veoma značajne, ali će za samo 3% ili 4% povećati broj djece koja će pohađati predškolsko obrazovanje, što nije ni blizu podatka od 95% pokrivenosti koji se želi postići. U tom smislu su Ministarstvo prosvjete, UNICEF i Univerzitet Jejl razmatrali različite modele ekspanzije predškolskog obrazovanja. Perks je naglasio da je Studija upravo pokazala da je moguće postići masovnu ekspanziju predškolskog obrazovanja za određeni vremenski period, bez budžetskih a sa minimalnim kapitalnim izdvajanjima. Studijom je predloženo da svako dijete bez obzira gdje živi ima pravo da pohađa predškolski pripremni program (PPP) koji bi trajao tri sata dnevno, pet dana nedjeljno, deset mjeseci godišnje, tako da svako dijete godišnje ima najmanje 600 sati PPP. Predloženo je da PPP budu obuhvaćeni petogodišnjaci 2015. godine, četvorogodišnjaci 2017. godine i trogodišnjaci 2019. godine, odnosno svako dijete u Crnoj Gori uzrasta od tri do šest godina. Perks je posebno naglasio da se PPP može realizovati bez uticaja na budžet, odnosno bez budžetskih izdvajanja. Studija je obuhvatila i procjenu cijene boravišta djeteta u predškolskim ustanovama na godišnjem nivou, te su prilikom procjene uzeti u razmatranje i faktori poput isplate zarada zaposlenima i njihova edukacija, troškovi ishrane, redovno održavanje i komunalije, troškovi rente, kao i drugi troškovi poput prevoza i slično. Kada su u pitanju godišnji troškovi za PPP po djetetu, važno je napomenuti da se u sklopu tog programa (za razliku od cjelodnevnog boravka djece koji na godišnjem nivou iznosi 1.066 eura) znatno smanjuju troškovi, tako da po djetetu iznose svega 266,5 eura godišnje, jer se podrazumijeva da bi djeca boravila u vrtićima u popodnevnim časovima, da boravak od tri sata ne uključuje ručak već samo užinu i da neće biti potrebno korišćenje spavaonica. Prihodi predškolskog obrazovanja u Crnoj Gori koji u ovom trenutku iznose 17,5 miliona eura se sastoje od 80% sredstava izdvojenih iz državnog budžeta, dok 20% prihoda čine izdvajanja roditelja za troškove ishrane. Međutim, Perks je iskazao zabrinutost jer je realizacija doprinosa roditelja za prihode predškolskog obrazovanja svedena na 60%, odnosno sredstva u visini 2,5 miliona eura nijesu prikupljena jer je roditeljima dozvoljeno da vrate novac ukoliko djeca ne pohađaju predškolsko obrazovanje. Dakle, iz navedenog razloga predškolski budžet iznosi 15 umjesto 17,5 miliona eura godišnje. U tom kontekstu je Perks istakao da je u cilju povećanja roditeljskih doprinosa sa 60 na 80% neophodno uvođenje promjene pravila kojim bi roditelji plaćali 80% doprinosa bez obzira da li dijete pohađa ili ne pohađa predškolsku nastavu. Tako se neće zauzimati mjesto u ovim ustanovama, a budžetu se dodaje još 1,4 miliona eura što se može iskoristiti za PPP. Ovaj iznos od 1,4 miliona eura bi značio upis još 5.100 djece u PPP i povećanje stope upisa na 75%. Perks je naglasio da su troškovi roditelja za predškolsko obrazovanje najmanji u regionu, 40 eura mjesečno, što je znatno manje od troškova koje izdvajaju roditelji u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj.

Studija predlaže tri scenarija za marginalno povećanje učešća, odnosno naknade roditelja za predškolsko obrazovanje.

- Prvi scenario podrazumijeva da je iznos učešća roditelja isti u svim gradovima u Crnoj Gori, kao i da cijena učešća roditelja bude ista za jaslice i vrtić. Za prvi scenario je predviđeno postepeno povećanje učešća roditelja - 40 eura u 2015. godini, 44 eura do 2017. godine i 46 eura do 2019. godine.
- Drugim scenarijom se predlaže 20% viša naknada u opštinama sa visokom stopom obuhvata (Budva, Tivat, Kotor, Herceg Novi) i 20% niža naknada u opštinama sa niskom stopom obuhvata (Bijelo Polje, Berane, Šavnik, Andrijevica, Plužine i Rožaje), dok u opštinama koje imaju prosječnu stopu obuhvata djece predškolskim obrazovanjem (Podgorica, Cetinje, Kolašin, Danilovgrad, Bar, Pljevlja, Žabljak, Nikšić, Mojkovac, Ulcinj i Plav) roditelji izdvajaju prosjek od pomenutih naknada. Povećanje iznosa za realizaciju drugog scenarija podrazumijeva posebno povećanje za opštine sa visokim obuhvatom djece - 48 eura u 2015. godini, 50 eura do 2017. godine i 53 eura do 2019. godine. Za opštine sa prosječnim obuhvatom djece izdvajanja bi bila - 40 eura u 2015. godini, 42 eura do 2017. godine i 44 eura do 2019. godine i na kraju neznatno povećanje za opštine sa niskom stopom obuhvata djece - 32 eura u 2015. godini, 34 eura do 2017. godine i 36 eura do 2019. godine.
- Treći scenario podrazumijeva da troškovi za jaslice budu veći od troškova za vrtić. Kada je u pitanju treći scenario, preporučeno je povećanje učešća roditelja u troškovima ishrane za jaslice - 45 eura u 2015. godini, 48 eura do 2017. godine i 51 euro do 2019. godine, a kada je u pitanju iznos troškova za vrtić predloženo je neznatno povećanje - 40 eura u 2015. godini, 42 eura do 2017. godine i 44 eura do 2019. godine.

Perks je naglasio da je neophodno obezbjeđivanje dodatnih kapaciteta u cilju stvaranja novih mjesta za PPP, što bi obezbjeđivalo još nekoliko stotina mjesta do kraja 2015. godine, kao i još 4.000 mjesta do kraja 2019. godine. U tom smislu, Studija predlaže niskobudžetne načine za obezbjeđivanje kapaciteta, poput organizovanja PPP u postojećim objektima u popodnevnim časovima, korišćenja raspoloživih prostora u osnovnim i područnim školama i izgradnje novih kapaciteta. Perks je iznio rezultate istraživanja prema kojima je 91% roditelja izjavilo da bi vodilo svoje dijete na PPP ukoliko bi vrtić bio udaljen kilometar od njihovog boravišta. Međutim, u slučaju da je ustanova udaljena više od devet kilometara, ne bi vodili dijete na PPP. Kada su u pitanju sljedeći koraci koji se odnose na poboljšanje i unapređenje stanja u predškolskom obrazovanju, Studijom je predviđeno da je potrebno: utvrditi akcioni plan po opštinama; uvesti potrebne izmjene u legislativnom dijelu; angažovati novi nastavni kadar koji će realizovati PPP; pripremiti programe edukacije za nastavni kadar; unaprijediti kurikulum kratkog programa da odgovara budućem PPP; pripremiti plan poboljšanja realizacije prihoda od strane roditelja; sprovesti kampanju podizanja svijesti među roditeljima; inicirati povećanje procenta izdvajanja iz državnog budžeta za predškolsko obrazovanje. Perks je na kraju ponovo istakao tri najvažnije poruke koje su proistekle iz Studije:

1. Najbolja moguća investicija koju Vlada može da pokrene za svako društvo je ulaganje u rano i predškolsko obrazovanje;
2. U Crnoj Gori svu djecu uzrasta od 3-6 godina možemo obuhvatiti predškolskim obrazovanjem do 2020. godine;
3. Nijesu potrebna dodatna budžetska izdvajanja i opterećenja, nego samo minimalne kapitalne investicije.

Član oba odbora poslanik Srđan Perić je u svom izlaganju pohvalio prezentovanu Studiju koja predstavlja kritički osvrt na postojeće stanje u predškolskom obrazovanju. Poslanik Perić je skrenuo pažnju na, po njegovom mišljenju, pogrešno investiran novac u pojedine oblasti crnogorske privrede i naglasio da bi umjesto tih investicija, investiranje u preškolsko obrazovanje bilo pametnije i njegovi rezultati bi bili vidljivi u narednih nekoliko godina. On je istakao da je veoma važna izgradnja vrtića i da je neophodan veći obuhvat djece. Poslanik Perić je iznio mišljenje da se veća pažnja poklanja dijelu obrazovanja koji se odnosi na stručno i visoko obrazovanje, a da se manje pažnje posvećuje ključnom dijelu koji se odnosi na predškolsko obrazovanje. U tom smislu, izrazio je nadu da će Studija poslužiti kao dobar impuls za dalje djelovanje na putu da Crna Gora dobije konzistentnu obrazovnu politiku, upravo iz razloga što je tokom vremena mijenjano puno stvari u obrazovanju.

Poslanik Emilo Labudović, član Odbora za zdravstvo, rad i socijalno staranje, istakao je da je od nedostatka materijalnih sredstava znatno veći problem upravo nedostatak društvene svijesti o značaju predškolskog obrazovanja za ukupni društveni razvoj. Po njegovom mišljenju, predškolsko obrazovanje je bilo devalvirano jer se znatno veća pažnja poklanjala upravo socijalnoj komponenti, odnosno činjenici da ove ustanove postoje da bi roditelji na sigurno i zabavno mjesto doveli djecu dok oni obavljaju svoje svakodnevne obaveze. Naime, tek u skorije vrijeme se počela obraćati pažnja na obrazovnu stranu odlaska u predškolsku ustanovu, ali je i ona znatno ograničena prostorom i brojem vaspitača. Poslanik Labudović je posebno naglasio da je ustavna obaveza obezbijediti svoj djeci, bez obzira gdje su rođena, da pohađaju predškolsko obrazovanje, a posebno djeci sa sela koja su najugroženija kategorija i koja su najviše obuhvaćena Studijom. Jako je važno da i ta djeca borave u ustanovama predškolskog obrazovanja, osjete duh zajedništva koji nosi boravak u vrtićima, zajedno sa određenim pravilima koja moraju poštovati. Poslanik Labudović je sugerisao da se u prelaznom roku adaptiraju postojeći kapaciteti (napuštene škole, zadružni domovi, ambulante i slično) kao privremeno rješenje do otvaranja novih vrtića. Poslanik Labudović je ukazao na problem kapaciteta u gradovima kao posljedicu prelaska stanovništva iz sela u grad, objašnjavajući takvu populacionu politiku željom roditelja da obezbijede najbolju socijalnu i zdravstvenu zaštitu, kao i obrazovanje za svoju djecu.

Članica Odbora za prosvjetu, nauku, kulturu i sport poslanica doc. dr Draginja Vuksanović je iskazala mišljenje da svako dijete treba da pohađa predškolsku ustanovu i naglasila značaj u ravnoteži između fizičkog i psihičkog razvoja. Poslanica Vuksanović je skrenula pažnju na veliki broj djece po grupama u predškolskim ustanovama. Ona je posebnu pažnju posvetila problemu učešća roditelja u troškovima ishrane i naglasila da

u slabo razvijenim područjima Crne Gore iznos od 40 eura predstavlja značajno mjesečno izdvajanje, posebno kada je majka nezaposlena. Poslanica Vuksanović je sugerisala da je neophodno obratiti pažnju na karakterističan fizički razvoj, koji je u određenim slučajevima i nepravilan, te da je neophodno donijeti plan i program fizičke aktivnosti u obrazovanju.

Član oba odbora poslanik Andrija Popović je ukratko postavio par pitanja koja su se odnosila na najugroženije kategorije lica u Crnoj Gori, odnosno izrazio interesovanje za podatke o zastupljenosti djece pripadnika RAE populacije u ustanovama predškolskog obrazovanja. On se interesovao i za modele sistemskog nadzora nad privatnim predškolskim ustanovama.

Vesna Vučurović, pomoćnica ministra prosvjete, sektor za predškolsko i osnovno obrazovanje i vaspitanje i vaspitanje i obrazovanje lica sa smetnjama u razvoju, osvrnula se na višegodišnju saradnju sa UNICEF-om i naglasila da je strateški cilj ove saradnje bio da svako dijete bude obuhvaćeno ovim programom, a posebno djeca koja su najugroženija. Vučurović je naglasila da je jako važno da djeca koja su ugrožena budu obrazovno stimulirana, jer ako je važno da predškolskim obrazovanjem budu obuhvaćena djeca čiji su roditelji obrazovani i pružaju posebnu obrazovnu stimulaciju, onda je još važnije da predškolskim pripremnim obrazovanjem budu obuhvaćena djeca čiji roditelji to nijesu. Vučurović je navela primjer vrtića „Đina Vrbica“ na Koniku gdje se svakodnevno radi sa 65 djece u prijepodnevnom obuhvatu, dok se u poslijepodnevnim časovima organizuje tročasovni program, kojim je obuhvaćeno 100 djece pripadnika RAE populacije. Vučurović je istakla da se u osam gradova izvodi pilot aktivnost pod nazivom „Ljetnji vrtić“, koji se organizuje već treću godinu za djecu koja nijesu bila obuhvaćena predškolskim obrazovanjem. Vučurović je kazala da krajem marta predstoji kampanja o podizanju svijesti o značaju predškolskog obrazovanja u pet gradova Crne Gore. Takođe je napomenula da u Crnoj Gori ima 15 predškolskih ustanova privatnog karaktera, ali da one obuhvataju mali procenat djece. Od 2010. godine sa otvaranjem privatnih vrtića zakonski kriterijumi su veoma strogi i jasni kada je u pitanju stručni kadar, organizacija aktivnosti, prostor, ishrana, bezbjednost djece i slično.

Predsjednica Odbora za prosvjetu, nauku, kulturu i sport mr Branka Tanasijević je navela da se Odbor u više navrata bavio pitanjem ranog obrazovanja. Ona je istakla da je Studija o ulaganju u rano obrazovanje djece u Crnoj Gori pokazala da je moguć obuhvat sve djece od tri do šest godina nekim od programa predškolskog obrazovanja. Uz minimalna ulaganja, pored redovnog boravka, za određenu djecu je moguće obezbijediti obuhvaćenost programom od tri sata. Takođe, predsjednica Tanasijević je istakla da je jako važno raditi na kampanji da se podigne svijest i stepen informisanosti o značaju predškolskog obrazovanja, naročito iz razloga što i dalje blizu 30% roditelja u Crnoj Gori smatra da je najbolji vid brige za djecu ako se o njima staraju članovi porodice (babe, djedovi) ili dadilje. U kampanji treba da učestvuju predstavnici svih institucija sistema koji se bave ranim obrazovanjem, kao i Skupština Crne Gore i to preko radnih tijela, okruglih stolova i slično. Predsjednica Odbora smatra da nije dovoljno stvoriti samo formalne, već i suštinske pretpostavke u cilju povećanja obuhvata

djece. U Crnoj Gori se iz godine u godinu povećava broj djece koja su obuhvaćena predškolskim obrazovanjem i postignuti su razvojni ciljevi kojima je predviđeno da do kraja 2015. godine obuhvat djece bude 40 %. Ipak, veoma važan zadatak tek predstoji i očekuje se da, u skladu sa Strategijom „Evropa 2020“, do 2020. godine obuhvat djece od tri do šest godina, odnosno od četiri do sedam godina bude povećan na 95%. Ona je izrazila zadovoljstvo što je pomenuta Studija ukazala da je ovaj cilj moguć. Predsjednica Odbora mr Branka Tanasijević je ukazala na to da djeca koja borave isključivo u porodicama sa odraslima ulaze u određene deformacije da njihov fizički razvoj ne može pratiti psihički razvoj. Javlja se uzajamno dvije vrste deformacije, i to infantilna regresija kod odraslih i hiperstimulacija mladih, što dovodi do, žargonski nazvano, „star-malog“ djeteta. Istakla je da je važno da dijete razvija kulturu verbalnog izražavanja, da se sa djetetom razgovara u predškolskoj ustanovi i u porodici, da nauče da govore i saopštavaju svoje stavove, posebno za onu djecu koja se odgajaju na permisivan način, jer se i dalje u Crnoj Gori muška djeca vaspitavaju na drugačiji način od ženske djece. To kod njih može razviti određene osobine koje u adolescentnom periodu izazivaju neprimjereno ponašanje. Predsjednica Odbora mr Branka Tanasijević je istakla da je veoma važno da djeca borave u ambijentu u kojem će prihvatiti različitosti. Takođe, djeca sa smetnjama u razvoju znatno više napreduju kada borave u istom okruženju sa ostalom djecom, što je obostrano korisno i za jedne i za druge.

Zamjenik predsjednice Odbora dr Radosav Nišavić je u svom izlaganju posebnu pažnju posvetio periodu razvoja inteligencije, a to je period do šeste godine, kao i emotivnom razvoju i razvoju čula vida i sluha kod djece od druge i treće godine života. Poslanik Nišavić je ukazao na činjenicu da djeca sa smetnjama u razvoju pohađaju predškolsko obrazovanje u malom udjelu od 1,2%, te da tome treba posvetiti pažnju.

Šef kancelarije UNICEF-a u Crnoj Gori Bendžamin Perks je dodatno pojasnio da PPP koju Studija sugerira podrazumijeva besplatnih tri sata dnevno u predškolskim ustanovama, svakog radnog dana, godinu dana. On je naveo da 20% djece koja pripadaju RAE populaciji pohađaju predškolsko obrazovanje i ističe da je to postignuto programima Ministarstva prosvjete. Taj procenat je značajno veći od prosjeka udjela djece koja pohađaju predškolsko obrazovanje u nekim opštinama na sjeveru države. Perks je iznio podatak da od ukupnog broja ustanova predškolskog obrazovanja u Crnoj Gori svega 3% čine privatne ustanove, što je znatno manje nego što se stiče utisak. Perks je pozvao nadležne organe i institucije da zajednički djeluju u cilju podrške ulaganju u rano obrazovanje u cilju pravilnog razvoja djeteta, kako psihičkog tako i fizičkog. Investicija za izgradnju sedam vrtića je jako značajna, ali se mora razmisliti o postojećem modelu predškolskog obrazovanja, jer krajni cilj nije veliki broj ustanova predškolskog obrazovanja već da svako dijete u zemlji ima besplatnih tri sata kvalitetnog predškolskog obrazovanja. Perks je, takođe, podsjetio da je neophodno da se u cilju poboljšanja ranog obrazovanja u cijeli proces uključe i lokalna samouprava, gradonačelnici, članovi Vlade, poslanici u Skupštini, vjerske vođe i cijelo građansko društvo.

Pomoćnica ministra zdravlja Mira Dašić je u svom obraćanju navela da djeca u uzrastu od tri do šest godina jako puno nauče pohađajući ustanove predškolskog obrazovanja. Dašić je navela da je Ministarstvo zdravlja uključeno u program predškolskog obrazovanja prepoznajući njegov značaj. Kako je navela, ljekari su ti koji prvi dolaze u kontakt sa djecom. Zato, u cilju budućeg razvoja i rasta djece, moraju se unaprijediti i ti odnosi koji podrazumijevaju prve kontakte sa djecom u ranom djetinjstvu. Govorila je o fizičkom zdravlju djece, navodeći da se istom mora posvetiti posebna pažnja, odnosno prevencija za buduće nezarazne bolesti.

Bendžamin Perks je podsjetio na kampanju „Govorimo o mogućnostima“, koja se realizuje od 2010. godine i koja je značajno promijenila stav stanovništva o licima sa smetnjama u razvoju. Naime, kada je kampanja počela, oko 70% stanovništva je smatralo da djeca sa smetnjama u razvoju ne bi trebalo da pohađaju školu sa ostalom djecom. Međutim, protekom tri godine taj procenat je pao na 25%. U tom smislu, broj djece koja su se, u međuvremenu, uključila u inkluzivno obrazovanje iznosi više od 500, što predstavlja značajan uspjeh. Tokom prethodnih godina u državi je postojao samo jedan dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju, dok ih danas, angažovanjem Ministarstva rada i socijalnog staranja, ima desetak.

Nataša Komnenić, pomoćnica generalnog sekretara Skupštine Crne Gore, predstavila je skupštinski projekat Demokratske radionice „Barbara Pramer“. Ona je istakla da stabilnost i razvoj demokratije na dugi rok zavise od obrazovanja, što se može povezati sa spremnošću institucija da uključe mlade u proces demokratskog odlučivanja i grade partnerstva s njima. Samo tako djeca i mladi mogu biti i ostati ključni nosioci razvoja i pozitivnih promjena u društvu. Skupština je jedna od prvih institucija koja je ovakvim programima otvorila vrata, prvenstveno kroz Internship program, program namijenjen studentima završnih godina univerziteta, zatim kroz Dječiji parlament, organizovane posjete Skupštini, itd. Nedavno se otišlo i korak dalje, tako što je Služba Skupštine Crne Gore formirala specijalizovani Edukativni centar sa ciljem da javnosti, posebno mladim ljudima, ponudi saznanja u vezi s demokratskim procesima i Parlamentom. Svoje mjesto u tome našle su i Demokratske radionice.

Komnenić je kazala da je u pitanju vrlo specifičan program na koji su jako ponosni, a koji nosi ogromnu popularnost kod djece. Osmišljen je kao program građanskog obrazovanja za djecu uzrasta između 8 i 15 godina, s ciljem da ojača vezu između Parlamenta i građana, upozna osnovnoškolsku populaciju sa demokratskim vrijednostima i procesima, parlamentarnim sistemom, ulogom poslanika i Parlamenta kao institucije, da podstakne njihovo interesovanje za politiku i demokratske procese, te da ih ohrabri da postanu odgovorni i aktivni članovi društva. Program nudi osnovnoškolcima mogućnost učešća u interaktivnim, kreativnim četvorosatnim radionicama prilagođenim njihovom uzrastu, koje sprovode pažljivo odabrani i obučeni treneri. Komnenić je napomenula da je Skupština Crne Gore drugi parlament u Evropi (pored austrijskog) koji implementira ovako specifičnu vrstu edukativnog programa. Sa realizacijom programa otpočelo se krajem 2012. godine, u početku uz pomoć partnera ERSTE fondacije i Foruma MNE, da bi nakon toga Skupština u potpunosti preuzela vođenje programa. Djeca su u početku imala mogućnost da učestvuju u radionici na

jednu temu *Demokratija i parlament*. U želji da se program u kontinuitetu obogaćuje novim temama, danas djeca imaju mogućnost učešća u radionici na još dvije teme, a to su *Evropska unija* (u okviru koje se obrađuju teme, kao što su institucije EU, evropske vrijednosti, pojam integracije u EU i njen značaj za mlade) i *Ljudska prava*, gdje djeca imaju mogućnost da se upoznaju sa razvojem ljudskih prava kroz istoriju, sa fokusom na dječijim pravima, kao i bitnim pitanjima poput tolerancije, nediskriminacije, interkulturalnosti i drugim pitanjima. Pored promovisanja razumijevanja demokratije, podsticanja interesovanja za politiku i demokratsko donošenje odluka, pružanja podrške mladima da razumiju parlamentarne procedure, učeći ih osnovnim principima participacije, cilj ovog programa je da se djeca nauče kako da izraze svoje mišljenje i koriste razne medijske forme. Na kraju svake radionice djeca izrađuju medijski proizvod, koji može imati jedan od tri formata: dječije novine, radio prilog ili TV prilog, u kojima su sadržani svi segmenti koji su obrađivani tokom radionice. Takođe, djeca dobijaju proizvod na kojem su radili tokom radionice, koji se objavljuje na posebnom sajtu Demokratskih radionica (www.demokratske.radionice.me). Tokom radionica, djeca često imaju priliku i da razgovaraju sa poslanicima, te drugim stranim i domaćim zvaničnicima a imaju i mogućnost da posjete prostorije Skupštine Crne Gore, upoznaju se sa načinom rada, nadležnostima i istorijatom institucije, a iz prostorija za novinare i uživo osjete atmosferu rasprave i usvajanja zakona.

Predsjednica Odbora za prosvjetu, nauku, kulturu i sport mr Branka Tanasijević je obavijestila prisutne da će ovaj Odbor u bliskoj budućnosti organizovati tematsku sjednicu na kojoj će biti riječi o programu Demokratskih radionica.

Poslanik Srđan Perić je predložio da, kao zaključak sa sjednice, bude upućen poziv nadležnim institucijama da se odvoje dodatna sredstva za ulaganje u rano obrazovanje, što su članovi oba odbora prihvatili.

Predsjednica Tanasijević je zaključila raspravu o temi konstatacijom da djeca uzrasta od tri do šest godina imaju mnoge potencijale i da je veoma važno omogućiti im da ih razviju, a jedan od najboljih načina je dostupnost predškolskog obrazovanja svoj djeci u Crnoj Gori. Svaka institucija koja je imala svoje predstavnike na sjednici može dati doprinos, jer je ulaganje u rano obrazovanje – ulaganje u budućnost. Naglasila je, takođe, da je prezentacija Studije koju su uradili UNICEF u Crnoj Gori i Ministarstvo prosvjete praktično početak učešća Skupštine Crne Gore u kampanji koja će promovisati značaj ulaganja u rano obrazovanje.

Sjednica je završena u 12 sati i 5 minuta.

**PREDSJEDNIK ODBORA ZA ZDRAVSTVO,
RAD I SOCIJALNO STARANJE**
Zoran Jelić